

Özgürlük ve İnsan Hakları Açısından Alevîlik Problemi

Bilal Sambur

Doç.Dr. | Din ve Hürriyet Araştırmaları Merkezi Direktörü

Liberal Düşünce, Cilt 14, Sayı: 55, Yaz 2009 S.: 93-108

Giriş

Genellikle Türkiye'nin bir *ulus devlet* olduğu ifade edilmektedir. Ancak Türk devlet yapısına ve devlet-toplum arasında kurulan ilişkinin niteliğine baktığımızda *ulus devletten çok devlet ulusu* modeliyle karşılaşmaktayız. Var olan devlet, bir ulusun kurduğu devlet değildir, ancak devlet kendisine ait yeni bir toplum kurmayı istemektedir. Türkiye'de bir ulus devleti inşa etmenin arkasında devletin kendi ulusunu yaratma arzusu vardır.¹ Bütün toplumu her açıdan homojenleştirme düşüncesi, *Devlet toplumu* anlayışının temelidir. Devlete ait homojen bir toplum projesi, ülkemizde var olan bütün dinî ve kültürel farklılıkları reddetme, bastırma ya da imha etme suretiyle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Türkiye'nin son doksan yılda yaşadıkları, devletin toplum kuramayacağını ancak yapay toplama bir yığın meydana getirebileceğini ortaya koymaktadır.

Devlet müdahaleleri ve toplum mühendisliği uygulamalarından dolayı Türkiye sahici anlamda bir toplum olmayı başaramamıştır. Türkiye'nin temel sorunu, sahici bir toplum olmamasıdır. Devletin ulusal birlikçi ideolojisi, Türkiye toplumunu homojen olarak kurgulamaktadır. Aslında devletin resmî çizgisinin yaptığı, Türkiye'nin sahici sosyal ve kültürel çoğulculuğunu inkâr ve imha etmekten başka bir şey değildir. Tasada ve kıvançta ortak duyguları paylaşan, sınıfsız imtiyazsız birbiriyle kaynaşmış bir toplum inşa etme iddiasıyla ortaya çıkan devlet ulusu projesi, toplumsal, kültürel, dinî, tarihî ve dilsel gibi her türlü farklılığı inkâr etmiş, onların yerine

¹ Ulus devlet konusunda yapılan kapsayıcı bir çalışma için bkz.: V.Coşkun, *Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*, Ankara : Liberte, 2009.

devletin çizgisinde etnik, dilsel, dinsel ve kültürel açıdan homojen bir toplum inşa etmeye çalışmıştır. Alevilik, devlet ulusu şeklinde ifade edilecek homojenleştirme projesinin en büyük kurbanlarından.

Alevilerin, Homojenleştirmeyi Reddetmesi

Devletin kendisine ait homojen bir toplum yaratma projesine en ciddi direniş Kürt ve Alevilerden gelmiştir. Alevilerin ayrılaşmayı reddetmesi dinî alanda, Kürtlerin asimilasyona direnmeleri ise toplumsal alanda devlet eliyle yürütülen homojenleştirme politikasının gerçekleşmesini imkânsız hâle getirmiştir. Bugün itibarıyla devletin kendisine bağlı homojen bir toplum yaratma projesinin iflâs ettiğini söyleyebiliriz. Dindar, Kürt ve Alevî şeklindeki üç ana kimlik, toplumsal arenada resmî kimlik dayatmasına meydan okumaktadır.

Kürt sorunu ve Alevilik problemi Türkiye'nin en önemli sosyal sorunlarıdır. İki problem de *sahici* sorunlar olmalarına rağmen, uzun süre bu iki problemin varlığı inkâr edilmiş, önemsiz gösterilmiş ya da ihmâl edilmeye çalışılmıştır. Günümüzde bu iki problemi önemsiz göstermenin ya da görmezlikten gelmenin artık hiçbir anlamı kalmamıştır. İki sorunda artık bütün ağırlıklarıyla kendilerini hissettirmektedirler. Aleviler ve Kürtler, inanç ve kültürlerinin gereklerini toplumsal alanda daha görünür hâle getirmeye başlamışlardır.

Türkiye'nin hâkim gücü resmî ideoloji kurumudur. Bir kurum olarak resmî ideoloji kendi çizgisi dışında olan bütün sosyal gerçeklikleri asimile etmeye ya da etkisiz kılmaya çalışmıştır. Resmî ideolojinin asimilasyon ve etkisizleştirme politikasına karşı toplumun Kürt ve Alevî kesimleri, güçlü bir direnç içinde olmuşlardır. Kürtler ve Aleviler, kültürel ve dinî kimliklerinden vazgeçmeyi reddetmişler, kendileri olarak kalabilmek için büyük çaba göstermişlerdir. Alevilerin ve Kürtlerin resmî ideoloji kurumuna karşı hak ve özgürlük ekseninde birtakım talepler de bulunmaları, Alevilik ve Kürt diye adlandırılan iki önemli problemin doğmasına neden olmuştur.

Resmî anlayış, Aleviliği sahici anlamda tanımadığı gibi, Alevilik sorununu da sahici bir sorun olarak görmemektedir. Alevilik sorunu bağlamında yapılan tartışmaları, olmayan bir sorunu icat çabası olarak değerlendiren yaklaşımlara rastlamak her zaman mümkündür. Alevilik, olmayan bir sosyal gerçekliği yapay yollardan inşa etme girişiminin adı değildir. Alevilik, var olan doğal gerçekliği yaşama, devamını sağlama ve farklılaştırma arzusunun adıdır. Aleviliğin kendisini ortaya koyması doğaldır, doğal olmayan Aleviliği tasada ve kıvançta birlik gibi kolektivist iğvalar adına inkâr, imha ve asimile etmektir. Aleviliğin bütün sahiciliğine karşı sahici olmayan ortak dil, ortak duygu ve ortak inanç gibi kolektivist mitler uğruna sanal bir toplum projesinin sosyal gerçekliğe dönüştürülmek istenmesidir.

Alevilik gibi toplumun sahici sorunlarının üstü şimdiye kadar devlet tarafından kısmen örtülebilmektedir. Ama sorunların üstünü örtmek hiçbir şekilde o sorunun ol-

madığı anlamına gelmemekte, bilakis o sorunun ülke sınırlarının dışına taşmasına neden olmuştur. Alevilik, günümüzde Türkiye sınırları içinde var olan bir iç sorun olmaktan çıkmıştır. Türkiye’de oluğu gibi, Almanya başta olmak üzere Avrupa Birliği’ne üye birçok ülkede Alevilik ve Aleviler gündeme gelmektedir. Başka bir ifadeyle, Türkiye’nin bir Alevî sorunu olduğu gibi, Avrupa’nın da bir Alevî sorunu vardır. Alevilik, bugün uluslar arası boyutu olan bir sorun durumuna gelmiş bulunmaktadır. Aleviliğe uluslar arası boyutu olan bir sorun olarak bakılması ve bu ölçekteki soruna derinlikli yeni yaklaşımların üretilmesi çok âcil bir ihtiyaçtır. Klîşe ezberleri tekrar ederek Alevilik sorununun bugün vardığı boyutları anlamak ve değerlendirmek mümkün değildir.

Çoğulculuğun İmhası ve Alevîlerin Dışlanmışlığı

Doksan yıla yakın bir süredir yürürlükte olan devlet eliyle bir ulus yaratma projesi, çoğulculuğu hep yok etmeyi amaçlamıştır. Türkiye’deki toplumsal dinî hayatın en büyük kesimlerinden biri olan Alevîler, devlet ulusu yaratma projesinin dışlayıcılığından en çok nasiplerini alanların başında gelmektedirler. Devlet ulusu yaratma projesinin savunucuları, bu projenin sürekli olarak kapsayıcı ve herkes için genel geçer olduğu iddiasını tekrar etmelerine rağmen, Alevîler ve Kürtler gibi sosyal gruplar, kendilerinin dışlanmışlığına ve inkâr edilmişliğine vurgu yaparak resmî tezin bu iddiasını reddetmişlerdir. Ulus icat etme projesinin temel karakteristiği dışlayıcılık ve etnosentrizmdir. Ulus devlet, farklılığı reddetme temelinde homojenliği esas almıştır.

Türkiye’nin dinî yapısının homojen olduğuna dair bir düşünce sürekli olarak tekrar edilmektedir. Toplumun yüzde doksan dokuzunun Müslüman olduğu klişesini homojenci yaklaşım devamlı tekrarlamaktadır. Bu resmî klişenin aksine dinî hayatın homojenleştirilmesinin mümkün olduğu düşüncesi, bir mitten başka bir şey değildir. Dinî hayatın aslı gerçekliği homojenlik değil, çoğulculuktur. Tek bir inanç biçimi, devlet gücünü kullanmak suretiyle kendisini dinî hayatın tamamına empoze etmeye kalkabilir, ancak hiçbir güç dinî hayatın çoğulculuğunu ortadan kaldırmaya muktedir değildir, çünkü dinin kendisi çoğulculuğu gerektirmektedir. Bütün zorlamalara rağmen farklı dinî gruplar, imkân bulduklarında kendilerinin farklı olduğunu seslendirmeye başlarlar. Normal ve sağlıklı olan dinî hayatta farklı seslerin çıkması değil, dinî hayata tek bir sesi dayatma çabasıdır. Dinin olduğu yerde çoğulculuk kaçınılmazdır.

Devletin Dinî Yönetmesi

Ülkemizin bir din problemi olmasının temelinde dinî hayatı devletin kontrolü altına sokmayı amaçlayan resmî homojenleştirme projesi gelmektedir. Dinî hayatta devlet kontrolündeki tek resmî dinî görüşün egemen olması, devletin en büyük arzu ve amaçlarından biridir. Devlet ulusu projesi, devletin çizdiği sınırlar dâhilinde bütün

toplumun benimsediği total bir kültürün dayatılmasını gerektirmektedir. Resmî tek kültürün benimsenmesi, devletin meşruluğu açısından gereklidir. Ulus devlet ya da devlet ulusu modeli, sadece politik açıdan değil aynı zamanda sosyal ve kültürel açıdan da kendisini meşru kılmayı istemektedir.

Resmî çizginin izin verdiği sınırlar dâhilinde toplumun Hanefî ve Sünnî inancı ve uygulamasına sahip olması için devlet, resmî din kurumları yaratmıştır. Kendi din kurumları aracılığıyla devlet, dinî kontrol etmekte ve tepeden bir şekilde dinî hayatın sivil niteliğini ortadan kaldırarak bürokratikleştirmektedir. Devlet, dinî artık bireyin ve toplumun yorumlamasına bırakılan bir şey olmaktan çıkarmıştır. Birey ve toplumun yerine devletin din kurumları, dinî yorumlamakta ve açıklamaktadır.

Devletin resmî din kurumları olarak Diyanet İşleri Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, İmam-Hatip liseleri ve İlahiyat fakültelerini sayabiliriz. Diyanet eliyle Sünnî-Hanefî-Türk İslam'ı bir devlet kurumu hâline gelmiştir. Devletin resmî din kurumları Hanefî ve Sünnî doktrininin laisistleştirilmiş versiyonunu egemen kılmak için her türlü asimilasyon politikasını uygulamaktadırlar. Devlet, herkesin aynılaşmasını emretmektedir. Bu ülkenin yüzde doksan dokuzunun Sünnî Müslüman olduğu mitini, bir gerçek hâline getirmek için yoğun çaba sarf edilmektedir. Devletin laik olmasından ziyade toplumun laikleştirilmesi ve homojenleştirilmesi, esas gerçekleştirilmek istenen amaçtır.

Devletin dinî hayatı kontrol altında tutma ve homojenleştirme politikasının önemli ölçüde başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Dinî açıdan toplumun, devletin resmî din çizgisinde tutulması konusunda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın başarılı olduğu görülmektedir. Ancak dinî hayatın homojenleşmesi ve devletleşmesi projesinin başarıya ulaşmasında en büyük engelin Alevîler olduğu görülmektedir. Alevîler, Hanefî ve Sünnî inanç çizgisinden farklı olarak kendilerine özgü inanca, ritüele, geleneğe, kültüre ve ibadet yerine sahip olduklarını söyleyerek dinî hayattaki homojenleştirme çabalarına karşı çıkmaktadırlar. Alevî kimliklerinin altını çizen Alevîler, dinî ve kültürel farklılıklarını ısrarlı bir şekilde vurgulamaktadırlar Farklı dinî inanç, âdet ve ritüellere sahip olan Alevîler, devletin homojen bir toplum projesinden en çok rahatsız olan kitle durumundadırlar. Alevîler, hep farklı olduklarını vurgulamaya çalışmaktadırlar.

Alevîlerin Yaşam Çılgılığı

Alevîlerin inanç ve kültürel farklılıklarını vurgulamalarını İslam'a ya da millî bütünlüğe tehdit bir gelişme olarak değerlendirmemek lazımdır. Farklılıklarını vurgulamakla Alevîler, sadece kültürlerine ve inançlarına sahip çıkmaktadırlar. Alevîlerin kendi inanç ve kültürlerine sahip çıkmasını bir tehdit değil, Alevîlerin yaşam çılgılığı olarak değerlendirilmelidir. Alevîlerin kendilerine yeni kimlikler arama gibi bir problemleri yoktur. Alevî olmak ve Alevî olarak varlıklarını devam ettirme gibi bir sorunları vardır.

Alevilik sorunu, Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet sonrası şeklinde iki ayrı dönemi olan bir sorundur. İkinci Mahmut'un 11 Ocak 1827 tarihli bir fermanıyla Bektaşî dergahlarının kapatılması ve buralara ait mallara devlet tarafından el konulmasıyla ciddi bir süreç başlamıştır.² Cumhuriyet döneminde de türbe, zaviye ve tekkele- rin kapatılması uygulaması kanunen zorunlu sayıldığından dolayı Alevî dergâh ve tekkeleri de kapatılmıştır. Alevîlerin, hem Osmanlı hem Cumhuriyet dönemlerinde devlet tarafından kendilerine yapılan müdahaleleri ve devlet Sünniliğini reddetme- leri Alevî sorunu denilen problemi doğurmuştur. Cumhuriyet dönemindeki Alevilik sorunu, temelde devletin resmî din politikasını benimsememekten kaynaklanan bir sorundur. Devletin homojenleştirme politikası Alevîler için sorun olduğu kadar, bir sosyal grubun dinî farklılığında ısrar etmesi de devlet tarafından sorun olarak al- gılanmaktadır. Resmî anlayış açısından Alevilik, kendisini gizleyen ve baskı altına alınan bir inanç grubu olarak kaldığı sürece sorun yoktur. Bugün artık Alevîliğin kendisini gizlemesi mümkün değildir. Farklılaşmaya ve hareketli olmaya başlayan Alevîler, kendi inanç, ritüel ve düşüncelerini toplumsal hayatta her yolla görünür kılmak için çaba göstermektedirler. Alevîliğin görünür bir olgu olmaya başlaması, onu bir sorun hâline getirmiştir.

Alevî Uyanışı denilen Alevî hareketi, devletin farklı kültürel kimlikleri dışlayan vatandaşlık anlayışına tepki göstermektedir. Alevîlerin Cumhuriyet sonrası laiklik prensibine büyük önem vermesinin arkasında, yeni rejimin Osmanlı döneminden farklı olarak kendilerini diğer toplum kesimlerine hukuk bakımından eşit ve özgür vatandaşlar olarak göreceği şeklindeki beklenti yatmaktadır. Ancak resmî laiklik anlayışı, din özgürlüğü ve çoğulculuğu dışlayan ideolojik bir program olmasından dolayı, Alevîlerin bu beklentisi gerçekleşmemiştir. Türkiye'de laiklik ile kültürel kimlikler birbirini kapsamamakta, dışlamaktadır. Resmî laisizmin dışlayıcı karakterinden Alevîlerin kültürel ve dinî kimliği de payını almıştır.

Alevîler, Laisizmin Mağduru mu, Mağruru mu?

Laisizmin dışlayıcı karakterine ve Alevîlerin din özgürlüğü taleplerini karşılamama- sına rağmen, bazı çevreler Alevîlerden laikliğin garantisi olarak söz etmektedirler. Alevîlerde çoğu zaman bu nitelemeden mutluluk duymakta ve kendilerinin laikliğin garantisi olduğunu her fırsatta söylemeye çalışmaktadır. Ancak Alevîlerin laikliğin garantisi olarak sunulması resmî laisizmin dışlayıcılığının bir başka tezahürüdür. Bu söylem, Alevî olmayan toplum kesimlerini dışlamakta ve onları ötekileştirmektedir.

Alevîlerden laikliğin garantisi olarak söz edilirken, sözü edilen laiklik din özgür- lüğü ve çoğulculuğa dayanan kapsayıcı laiklik değildir. Sözü edilen devlet gücüyle dinden arınmış bir toplum yaratma projesinin adı olan laisizmdir. Kendilerini dış- lamasına rağmen Alevîlerin, niçin laikliğin garantisi olarak görülmekten hoşnut ol-

² Bkz.: Y.Soyyer, *On Dokuzuncu Yüzyılda Bektaşîlik*, İzmir : Akademi, 2005.

dukaları sorusunu gündeme getirmek lazımdır. Ortada bu sorunun makûl bir cevabı bulunmamaktadır, çünkü Alevilerin bizzat kendisi laikrasinin mağduru durumdadırlar. Belki bu sorunun cevabını Alevilerin kolektif psikolojilerinde arayabiliriz. Sünnilere sırf karşıt olma adına Alevilerin laikrasiyi savundukları görülmektedir. Ancak Sünnilik karşıtlığından hareketle Alevilerin kendilerini laikliğin garantisi şeklinde konumlandırması Alevilik açısından ciddi bir tehlikeyi beraberinde getirmektedir, çünkü laikrasi devlet otoritesini kullanmak suretiyle toplumu Alevilik dâhil her türlü dinî inançtan maksimum düzeyde arındırmayı hedeflemektedir. Başka bir ifade ile laikrasinin hedefinde Alevilik de vardır.

Türkiye’de resmî ideoloji ve laisizm din ve manevîyata küçümseyici pozitivist bir gözlükle bakmaktadır. Resmî pozitivism açısından din hurafeden başka bir şey olmayıp tarikat ve dergahlar kokuşmuş ve çürümüş dinî kurumlardır. Resmî ideolojinin dine bu olumsuz bakışından Alevilik de etkilenmiştir. Pozitivizmin etkilediği bir Alevî dedesi, Dedeliği köşe dönmeçilik ve cehâletle, dergahı ise mafyacılık ve tepeden bakmakla suçlayabilmektedir.³ Yakup Kadri’nin *Nur Baba* isimli romanı, Alevî tekkesinin kokuşmuşluğunu ortaya koymak için resmî ideoloji bakış açısından kurgulanan bir eserdir.⁴ Aleviliğin dinî mirasının reddedilmesinde Alevilik tarihinin tarihsel materyalizm açısından yorumlanmasında ve Aleviliğin pratik komünizm olarak görülmesinde, resmî ideolojinin dine olan pozitivist bakış açısının etkisi olduğu düşünülebilir.

Alevîlerin Unutamadığı Dönem: Osmanlı

Osmanlı döneminde Alevî topluluklarının çok ciddi baskı ve hak ihlalleriyle karşılaştıkları bir realitedir. Ancak Osmanlı döneminde yaşananlar hep gündemde canlı bir şekilde tutularak Alevî hafızasının hep Osmanlı dönemini hatırlamasını, ancak son doksana yılda olanlara hiç bakmamasını sağlamaya yönelik bir psikolojik hareketin sistematik bir şekilde yürütüldüğü görülmektedir. Birçok Alevî, Ebussuut Efendi’nin dışlayıcı ve aşağılayıcı fetvalarını gündeme getirmekte ve Osmanlıyla hesaplaşmaya girmektedir.⁵ Ebussuut Efendi gibi kimselerin ayırımı ve aşağılayıcı tutumları ciddi bir şekilde sorgulanmalıdır. Yavuz ve Kanuni dönemlerinde binlerce Alevî öldürüldüğü gibi, son doksana yıllık dönemde de Dersimde binlerce insan öldürülmüştür. Sistematik bir şekilde örgütlenen Maraş, Çorum ve Sivas katliamları, yakın tarihin en dehşetli sayfalarını oluşturmaktadır.

Osmanlı döneminde olup bitenleri eleştirmekle o dönemde kalmak, bir türlü günümüze gelmemek aynı şeyler değildir. Alevilerin ciddi bir bölümünün, hep Osmanlı

³ A.H.Cilasun, *Alevilik Bir Sır Değildir*, Ceylan, 1995, s. 30.

⁴ Y.K.Karaosmanoğlu, *Nur Baba*, Ankara : İletişim, 2008.

⁵ Ebussuut Efendi, Alevî Kızılbaşların Müslüman olmadığını ve öldürülmelerinin caiz olduğunu söylemektedir. Ebussuut fetvaları konusunda yapılan bir çalışma için bkz.: E. Düzdağ, *Şeyhülislam Ebussuut Efendi Fetvaları*, İstanbul: Enderun, 1972.

tarihiyle hesaplaştığı, ama son doksan yılı hep göz ardı ettiğini gözlemliyoruz. Hak ve özgürlükler açısından esas sorunlu dönemin, Osmanlı dönemi değil, son doksan yılın olduğu sanki gizlenmek istemektedir. Osmanlı döneminde kalıp yakın dönemde olan bitenlerin değerlendirilmemesi, Alevilerin, hak ve özgürlük taleplerini ifade etmede çok yetersiz kalmalarına neden olan bir faktör olarak düşünebiliriz.

Alevî Çoğulculuğu ve Alevî Özcülüğü

Alevilik sorununu konuşmak, her şeyden önce soğukkanlılığı ve geniş bir perspektifi gerektirmektedir, çünkü kendisi homojen olmayan Alevilik, bünyesinde geniş, dinamik ve değişken inançları, ritüelleri, kurumları ve gelenekleri barındıran çok boyutlu bir olgudur. Aleviliğe bakıldığında ilk göze çarpan şey, *Alevî plüralizmi* olarak niteleyebileceğimiz çoğulculuktur. Alevilik olgusunu Alevî plüralizminden ayrı düşünmek, onu değişik monizmlere indirgemek gibi tek yönlülükle yetinme yanılışına düşmemize yol açmaktadır.

Kendi içinde Alevilikleri barındıran Aleviliğin kökenini tespit etmek ya da onu tek bir kaynağa bağlamak mümkün müdür? Şimdiye kadar Aleviliğin kökenine dair birbirinden farklı birçok teori ortaya atıldı. Ancak hiçbir teori, Aleviliği tek başına açıklamaya yetmediği gibi, köke dair teoriler Aleviliğe olan bakışımızı da sınırlayan bir etkiye neden olabilmektedirler. Aleviliğin kökeninin ne olduğu sorusu, kesin olarak cevap verilmesi mümkün olmayan bir sorudur. Aleviliğin kökeninin ne olduğunu kesin olarak tespit mümkün olmadığı gibi, gerekli de değildir. Aleviliğin kökeni üzerine yoğunlaşmak yerine, Alevî kültürü dediğimiz insanî faaliyetin ne ortaya koyduğu üzerine eğilmek daha yararlı olacaktır. Bir ağaç verdiği meyvelerle bilindiği gibi, Alevilik de ortaya koyduğu eserlerle değerlendirilmelidir.

Alevilik kavramı, bünyesinde kendisine özgü doğal anlamlar barındırdığı kadar, açık bir süreç içerisinde muhtevası sürekli olarak değişik unsurlarla doldurulan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Alevilik tek bir öze ya da temele sahip bir olgu değildir. Kompleks bir olgu olarak Alevilik, dinî, sosyal, kültürel ve felsefî boyutları olan çok boyutlu bir olgudur. Aleviliğin kültür, din ya da inanç olarak tanımlanıp tanımlanmayacağı çok tartışılmaktadır. Bu bağlamda Aleviliği bir kült olarak değerlendiren yaklaşımlar da görmektediriz.⁶ Din özgürlüğü açısından devletin Aleviliği din ya da inanç şeklinde tanımlaması mümkün değildir. Aleviliğin din, inanç ya da kült olarak tanımlanma konusu devletin değil, Alevilerin bileceği bir husustur.

Aleviliği, tek bir tanımla tanımlamak ya da anlamak eksik olduğu gibi doğru da değildir. Yüz yıl öncesinin Aleviliği, bugünün Aleviliği değildir. Aleviliğin dün ve bugününü birbirinden ayırt etmek doğru olmadığı gibi, ikisini aynılaştırmak da sağlıklı değildir. Gerçek Alevilik şeklinde tek boyutlu ve spesifik bir Aleviliğin ortaya konma

⁶ O. Türkdoğan, *Alevî-Bektaşî Kimliği*, İstanbul: Timaş, 1995, s. 14.

çabası, Aleviliğin geçmişten günümüze gelen dinamik gelişimini anlamamıza yardım etmeyeceği gibi, Aleviliğin kendini sürekli olarak çoğulcu bir şekilde inşa etme potansiyelini ve kapasitesini de zayıflatmaktadır. Özcü temelde Aleviliği anlamak yerine çoğulcu temelde Alevilik olgusunu anlamaya çalışmak daha sağlıklıdır.

Alevilik olgusunun çoğu zaman özcü bir bakış açısıyla ele alındığı görülmektedir. Tarih ve geleneğin politize edilmesi ve ideolojiye dönüştürülmesi sonucu, özcü temelde bir Alevilik ihdas edilmeye çalışılmaktadır. Toplumun temelini Aleviliğin bizzat üstüne kurgulamak için kolektif ve özcü bir Alevî kimliğine ihtiyaç duyan kişi ve grupları görmek mümkündür. Özcü bir Alevilikten yana olanlar, Aleviliğin sosyal ve politik bir güç hâline gelmesi için, Aleviliğin tek bir inanç, tek bir ahlâk sistemi ve tek bir ibadet biçimine sahip olduğunu iddia etmektedirler. Aleviliği tekçilik şeklinde formüle etmek isteyen yaklaşımı, resmî ideolojinin bir kopyası olarak değerlendirebiliriz. Tekçi ve özcü bir şekilde Aleviliği dizayn çabaları, her şeyden önce Aleviliğin içinin boşaltılması anlamına gelebilecek Aleviliğin kendi içindeki çoğulculuğu ortadan kaldırmayı hedeflemektedir.

Aleviliği özcü bir şekilde okumak, Aleviliğin günümüzde geçirdiği değişimi ve dönüşümü derinlikli bir şekilde okumaya da engel olabilir. Alevilik, bugün sekülerleşen bir olgu durumundadır. Ancak son yıllarda Aleviliğin dinî niteliğini keşfetmeye yönelik çok ciddi bir eğilimin de gelişmekte olduğu görülmektedir. Başka bir ifade ile Alevilik, sekülerliği ve dindarlığı bir arada yaşayan ilginç bir değişim geçirmektedir. Alevilik günümüzde büyük ölçüde sekülerleşmiş bulunmaktadır. Alevilerin önemli bir bölümü Aleviliği dinî bir kimlikten çok, kendilerini tanımlayan siyasî ve kültürel bir kimlik olarak değerlendirmektedir. Sekülerleşme ile birlikte Aleviliğin bireyselleştiği görülmektedir. Aleviler, Alevilik konusunda, artık kolektif bir bağlılığın gereği olarak değil, kendi bireysel irade ve ihtiyaçları doğrultusunda kendi inançları hakkında karar vermektedirler. Aleviliğin bireyselleşmesi, modern bir gelişmedir.

Öte yandan Aleviliğin dinî mirasını keşfetmeyi, onu bugünde yaşamak isteyen, Alevî kaynaklarına dönüşü savunan bir dindarlık yönelimi de söz konusudur. Alevilik, günümüzde bir ideoloji olarak değil, bir teoloji olarak öne çıkma eğilimi göstermektedir. Yakın zamana kadar Aleviliği solla, sosyalizmle ve komünizmle özdeşleştirmek çok yaygın bir eğilimdi. Ancak günümüzde Aleviliğin dinî özü yeniden keşfedilmeye, cem evi, dedelik ve cem ayini gibi unsurlar yeniden öne çıkmaya başlanmıştır. Alevilik konusundaki özcü bir yaklaşımın, Alevilerin geçirdiği toplumsal farklılaşmaları ve bireysel tercihleri göz ardı etmesi gibi bir tehlike söz konusudur.

Çoğulcu temelde Aleviliğe baktığımız zaman Aleviliği tek bir tanıma sıkıştırmanın verimsizliği ve imkânsızlığı açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Aleviliği tek bir tanıma sıkıştırmaya gerek olmadığı gibi böyle tekil bir tanım yararlı olmayacaktır. Bunun yerine Alevilik kavramına olan algımızın değişmesine ihtiyaç vardır. Alevilik yaygın kuşatıcı bir kolektif kimliği ifade etmemektedir. Alevilik kavramını, tekil ve

homojen bir Aleviliği ifade eden katı bir kavram olarak anlamak yerine, Aleviliğe, zengin bir mirasa sahip dünden bugüne kendi içinde Alevilikleri barındıran şemsiye bir kavram olarak da bakma imkânı vardır. Aleviliğe şemsiye bir kavram olarak bakmanın bize sunduğu en büyük imkân, Aleviliğe canlı bir kültür ve inanç geleneği olarak bakılmasını sağlamasıdır. Alevilik üzerine son sözü söylemek imkânsızdır, çünkü o kendisini sınırsız bir geçmişe, şu ana ve geleceğe dayandırmaktadır.

Alevilik ve Aleviler, günümüzde ciddi bir değişim ve dönüşüm içindedirler. Aleviler arasında kurumsal Aleviliğin sorunları tartışılmakta ve modern dönemde ortaya çıkan problemler etrafında canlı tartışmalar yapılmaktadır. Aleviler, Aleviliğin İslam'la dini ilişkilerine, Aleviliğin solla olan ideolojik ilişkilerine, Alevilerin köy ve şehirle olan sosyolojik ilişkilerine ve Doğu kökenli Alevilerin Kürtlükle ilgili etnik ilişkilerine dair değişik tartışmalar yapılmaktadır. Bütün bu tartışmaların yapılması sağlıklıdır, çünkü bu tartışmalar sayesinde Aleviler, modern hayat şartlarında kendi kültürlerini ve inançlarını nasıl yaşayacaklarının yollarını aramakta ve ortaya çıkan yeni gelişmeleri değerlendirme imkânına kavuşmaktadırlar. Aleviliğe olan ilgi ve yapılan tartışmalar ışığında Aleviliğin dün olduğu bugün de yaşamaya devam ettiğini, Aleviliğin günümüzün yaşayan bir realitesi olduğunu söyleyebiliriz.

Alevilik ve Resmî İdeoloji

Alevilik sorunu dediğimiz problem, resmî ideoloji kurumu olarak örgütlenen devletin kendisinden kaynaklanmaktadır. Alevilere yönelik baskı, saldırı ve katliamlar sistematik bir resmî politika olduğu gibi, Alevilerin insan hakları ve din özgürlüğüyle ilgili taleplerinin önünde de en büyük engel resmî ideoloji kurumudur. Ancak Alevilerin önemli bir bölümü, resmî ideoloji kurumunun hâkim olduğu son doksanyılı bir altın çağ olarak görmekte, bu dönemin kendileri açısından en büyük hak ve özgürlük ihlallerine sebep olduğunun farkında değildirler. Son doksanyılla ilgili olarak Aleviler, olanlardan çok kurgulananlara yani sanal bir tarihe inanmaktadırlar. Aleviler, bu sanal tarihin Osmanlı dönemine nazaran ne kadar avantajlı duruma getirildikleri mitiyle yanıltılmaktadırlar.

Alevilerin, resmî ideoloji kurumunun bir parçası olmak yerine ondan özerkleşmeleri ve özgürleşmeleri gerekmektedir. Aleviler, resmî ideoloji kurumunun bir parçası olarak kendilerini gördükleri sürece, Alevî toplumunun temel hak ve özgürlük talepleri karşılanmayacak, Alevilik sivil toplumun dinamik bir faktörü olmak yerine hep kıyıda kalan, hep resmî ideolojiden himaye isteyen çocuksu bir düzeyde kalmaya kendisini mahkum edecektir.⁷

Bir sivil grup olarak Alevilerin kendilerine yeni bir rol biçmelerine gerek yoktur. Kendilerine özgü kültürel ve inançsal özellikleri olan bir sivil hareket olarak

⁷ Alevilerin Resmî ideolojiyle olan ilişkilerini sorgulayan bir çalışma için bkz.: C.Solgun, *Alevilerin Kemalizmle İmtihani*, İstanbul : Hayy, 2008.

Alevîlerden beklenen, sivil dinî ve toplumsal hayat içerisinde özgürce faaliyetlerde bulunmaktır. Resmî ideoloji kurumu, Alevîleri sivil hayatın bir aktörü olmaktan çıkarmak için Alevîlere resmî laisizmin bekçisi misyonunu vermeye çalışmaktadır. Resmî laisizmin bekçisi şeklinde Alevîlere bir misyon biçilmesi, Alevîleri diğer toplum kesimlerine karşı konumlandırmayı ve onu resmî ideoloji kurumunun toplumsal uzantısı hâline getirmeyi amaçlamaktadır. Alevîler kendilerine sivil bir statü ve misyon biçmelidirler, otoriter ve totaliter ideolojilerin kendileri için biçtiği konumlandırmaları kabul etmemelidirler.

Alevîliğin resmî ideoloji ve devletin uzantısı olarak anlaşılması, geniş toplumsal kesimleri Alevîliğe yabancılaştırdığı gibi, Alevîleri de diğer toplumsal kesimlere yabancılaştırmıştır. Toplumda Alevîlik hakkında ciddi bir bilgisizlik söz konusudur. Toplum kesimlerinin Alevîliğe olan yabancılaşması sadece bilgi düzeyinde değildir. Duygu düzeyinde de Alevîler ve farklı toplum kesimleri arasında bir kopuş söz konusudur. Alevîler ve farklı toplum kesimleri var olan düşünsel ve duygusal kopuş ve yabancılaşmanın giderilmesi gerekmektedir. Alevî olmayan bir teolog olarak Alevîliği bilmemeyi, onların farkında olmamayı, onların kültür ve inancının yaşanmasının önünde engeller olmasını kendim için, çocuklarım için bir kayıp olarak değerlendirmekteyim. Çocuğumun Alevîliği öğrenmesini kazanç, o kültüre yabancılaştırılmasına ciddi bir kayıp olarak bakmaktayım. Sivil toplum aktiviteleriyle Alevîlerin, diğer toplumsal kesimleri tanımaya ihtiyacı olduğu gibi, diğer toplumsal kesimlerin de Alevîliği ve Alevîleri tanımaya ihtiyaçları vardır. Bizim artık sadece kendi içimize kapanarak yaşama imkânımız kalmamıştır, günümüzde hepimizin kapılarını birbirine açması, birbirimizle etkileşimde ve paylaşımında bulunması bir zorunluluk hâline gelmiş bulunmuştur. Günümüz de sadece Alevîlerin değil, 'hepimizin sırları faş olmuştur'.⁸Alevîlik de, yüzyıllarca gizli ve sessiz bir kimlik olmaktan çıkıp günümüzde kendisini açık olarak ifade etmek istiyor.

Alevîlik ve Sünnîlik

Alevîlik ve Sünnîlik çok genel kavramlardır. İkisi de çok farklı şeyler ifade etmektedir. Ancak bu iki kavramla Alevîler ve Sünnîler birbirlerine karşı yüzyılların önyargılarını, düşmanlıklarını ve olumsuzluklarını sığdırmaktadırlar. Günümüzde Alevîlik ve Sünnîlik kavramları ağır yükler taşıyan bir bagaj olmaktan çıkıp bu iki kavramın rehabilite edilmesi, daha doğrusu Alevî ve Sünnî bilinçaltılarının düzeltilmesine ihtiyaç vardır. Alevîliğe önyargılar temelinde yaklaşan bir bakış açısı, Alevîlerin din ve vicdan özgürlüğüne dair taleplerini anlamamızın önünde de önemli bir engel oluşturmaktadır. Hem Alevîliği anlamak hem Alevîlerin din ve vicdan özgürlüğü taleplerini kavramak açısından bakış açılarımızın düzeltilmesi çok önemlidir. Sünnîlerin Alevîliğe ortodoksi-heterodoksi ikileminin ötesinde bakmaları gerekmektedir.

⁸ Alevîlerin günümüzde geçirdiği değişimle ilgili yapılan bir çalışma için bkz.: N.Subaşı, *Alevî Modernleşmesi, Sırrı Faş Eylemek*, Ankara : Kitabiyat, 2005.

Alevîleri ötekileştirmeyen ve onları Sünnîlerden inanç ve kültür açısından farklı bir kimlik olarak gören sağlıklı sivil bir Sünnî bakış açısı geliştirilmelidir.

Alevîlik ve Sünnîlik kavramları, karşılıklı ötekileştirmeyi ifade eden kimlikler olmaktan çıkarılmalıdır. Alevî düşüncesinde biz ve onlar, yani Alevî-Sünnî diktomisi etkili bir şekilde var olmaya devam etmektedir. Bizim yani Alevîlerin iyi, onların yani Sünnîlerin kötü olduğu şeklindeki söylem sürdürülmektedir. Alevî olmanın bizzat kendisi iyinin ölçüsü olmadığı gibi, Sünnîliğin bizzat kendisi de kötülüğün ölçüsü değildir. İyilik bizatihi Alevîlikten neşet etmediği gibi, kötülükte Sünnîliğin kendisinden kaynaklanmamaktadır. Alevîlik ve Sünnîliğe, mânâ veren ve onların içini dolduran insanın kendisidir. Alevîlik ya da Sünnîliğin içi, yapıcı ve yaratıcı bir şekilde doldurulabileceği gibi, ikisini bir yıkım mekanizmasına da dönüştürmek mümkündür.

Alevî-Sünnî diktomisi, Alevîler ve Sünnîler arasındaki ilişkilerin hep çatışmalar, isyanlar, cinayetler ve mezhep tartışmaları şeklindeki bir resimden hareket etmektedir. Alevîler ve Sünnîler arasındaki ilişkilerde bu unsurlar vardır, ancak ilişkiler bunlardan ibaret değildir. Alevî ve Sünnîler aynı zamanda tarihten günümüze bir arada yaşamış ve kendi aralarında normal insanî ilişkiler de geliştirmişlerdir. Alevî ve Sünnîler, karşılıklı ticarî ilişkiler geliştirmişler, iş ortaklıkları kurmuşlar, evlilik şeklinde hem Alevî hem Sünnî aileler meydana getirmişler, dinî hayatta birbirlerini karşılıklı olarak etkilemişlerdir. Alevî ve Sünnîler arasındaki ilişkileri tek bir karşılıklı ilişkisine indirgeme yerine, bu iki insan grubu arasındaki ilişkilerin niteliğinin çok yönlülüğü gündeme getirilmelidir.

Tek bir Alevî kimliği olmadığı gibi tek bir Sünnî kimliği de yoktur. Alevîlik ve Sünnîlik olguları standart, değişmez ve katı olmaktan ziyade değişken, akışkan ve yenilenen tecrübeler sonucunda ortaya çıkan birikimleri ifade eden nitelemelerdir. Alevîlik ve Sünnîliği birbirine karşıt kutsallar hâline getirmek büyük bir yanıltır. Alevîlik ve Sünnîlik, insan yapımı, yani kutsal olmayan durumları ifade etmektedirler. İnsanî durumları ifade etmek için kullanılan Alevîlik ve Sünnîlik kavramlarının muhtevasının da ötekileştirme yerine insanileştirilmesi gerekmektedir.

Alevî Talepleri ve Devletçilik

Alevîlerin hak ve özgürlük taleplerinin önünde Sünnîlik yoktur, devletçilik vardır. Devletin çıkarları ve devletin toplumu kontrolü altında tutma arzusu açısından bakıldığında Alevîlerin sorunlarını çözmenin imkânı yoktur. Devletin sivil hayatı kontrol altında tutma ve devletleştirme tutkusu, Alevîlerin sorunlarının hep ötelenmesine ve kemikleşmesine neden olmuştur.

Türkiye’de devlet milliyetçiliği dediğimiz bir olgu söz konusudur. Devlet milliyetçiliği, farklı olanı tehlikeli gördüğünden dolayı toplumsal heterojenliği imha etme

amacındadır. Bu bağlamda Alevîlik, farklı bir kimlik olarak devlet milliyetçiliği tarafından ötekileştirilmiştir. Devlet milliyetçiliği açısından Alevîlik, öteki olarak aşağı, saygıyı hak etmeyen ve homojen bir ulus yaratmanın önünde engel oluşturan, temizlenmesi gereken bir virüs olarak algılanmaktadır.

Devletin milleti şeklindeki anlayışın anti-Alevîliği, devlet yapısının çok önemli bir karakteristiği hâline getirdiğini söyleyebiliriz. Bütün devlet yapısının anti-Alevî bir çizgide yapılandırıldığını söylemek çok zor gözükse de, devlet içinde anti-Alevî çizgiyi savunan unsurların yuvalandığını çok rahat söyleme imkânı vardır. Devlet içindeki anti-Alevî unsurlar, Alevîlere karşı değişik tarihlerde düzenlenen katliam, işkence ve saldırı eylemlerini organize etmişlerdir. Sivas (4 Eylül 1978), Kahramanmaraş (19-26 Aralık 1978), Çorum (4 Temmuz 1980), Sivas Madımak Katliamı (2 Temmuz 1993) ve Gazi Mahâllesi katliamlarının

büyük ölçüde resmî yetkililerin izni ve desteğiyle gerçekleştirildiğine dair düşünce günümüzde ciddi bir şekilde gündeme getirilmektedir.

Alevîlere karşı girişilen sistematik ve organizeli şiddet girişimlerinin yanında Alevî kimliğine karşı da ikili bir tutumun sergilendiğini görmekteyiz. Alevî kimliğinin uzun süre baskı altına alındığı ve inkâr edildiği bir gerçektir. Ancak son dönemde Alevîliğe, devletçi ulusal kimliğin bir unsuru olarak tolerans gösterilmektedir. Alevî kimliğini devletçiliğin ve milliyetçiliğin dayanağı hâline getirme teşebbüsleri yeni değildir. İttihat ve Terakki döneminden beri Alevîliğin sahih Türklük olduğuna dair nasyonalist teoriler sürekli gündemde tutulmaktadır. Baha Sait isimli İttihatçı, Alevîlik ve Bektaşiliğin, eski Türk dininin bir devamı ve Horasan'dan kaynaklandığını söylemiştir.⁹Baha Sait'in izinde olan günümüz İttihatçıları da Hacı Bektaş Veli'yi Türkmen Sünniliğinin öncüsü olarak sunmaktadırlar.¹⁰ İslam öncesi Türk inançlarında Alevîliğin kökenleri bulunmaya çalışılmaktadır.¹¹Anadolu Alevîliğinin aslında milliyete dayandığını iddia edenler bulunmaktadır. ¹² Kürt ve Zaza Alevilerin Kürtçe konuşmakla Kürt olamayacakları, bunların aslında Türk oldukları iddia edilmiştir.¹³ İttihatçılık, Alevîliği nasyonalizmle özdeş olarak sunmaya çalışmıştır. Alevîlik konusundaki İttihatçı yaklaşım günümüzde de devam etmektedir.

İttihatçı zihniyet, Alevîliği devlet ulusu yaratmanın bir aracı olarak kullanılmayı amaçlamaktadır.Alevîlik ve Bektaşiliği resmî çizgide belirli bir din ya da etnisite ile özdeşleştirmek, Alevîliğe müdahale anlamına gelmektedir.

⁹ Bkz.: H.Z.Ülken, "Anadolu Örf ve Âdetlerinde Eski Kültürlerin İzleri" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt. 17, 1969, ss. 1-28.

¹⁰ E.R.Fiğlali, *Türkiye'de Alevîlik-Bektaşilik*, İstanbul : Selçuk, 1990, s. 390.

¹¹ B.Atalay, *Bektaşilik ve Edebiyatı*, İstanbul : Ant, 1991. M. Eröz, *Türkiye'de Alevîlik ve Bektaşilik*, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1990.

¹² K.Erdoğan, *Alevîlik ve Bektaşilik*, Ankara : İletişim, 1993, s. 30.

¹³ M.Ş.Fırat, *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*, Ankara : TKAE, 1983, ss. 19-51.

Öte yandan Aleviliğin sivil toplum düzeyinde kendisini ortaya koymasına, ifade etmesine ve örgütlemesine sıcak bakılmamaktadır. Alevilik, Alevilerle ve onların cem evleriyle sınırlı olduğu sürece büyük bir sorun olarak düşünülmemektedir. Alevî kimliği, toplumsal hayatta bastırılmaktadır. Alevilik sosyal hayatta kendisini tezahür etmeye başladığı andan itibaren sorun olmaya başlamaktadır. Devlet, dine baktığı gibi, Aleviliğe de kişisel bir iş olarak bakmaktadır.

Türkiye'deki bürokratik muktedirlerin monolitik bir ulus yaratma düşüncesi ve bunu sivil topluma empoze etmeleri, Türkiye'deki insan hakları, ifade özgürlüğü ve din özgürlüğünün ihlallerinin kaynağını oluşturmaktadır. Resmî kimlik politikası, toplumsal farklılığı reddeden ve onun yerine tepeden bir kimlik dayatan bir doğaya sahip olduğundan dolayı, birçok insan hakları ihlâline ve diskriminasyonun yapılmasına neden olmaktadır. Aleviler de, resmî kimlik politikasından en çok etkilenen sosyal dini-kültürel grubu oluşturmaktadırlar. Ayrımcılık ve asimilasyon, Alevilerin mağduriyetlerini ifade eden iki anahtar kavramdır.

Alevilere yönelik insan hakları ve din özgürlüğü ihlallerinin bitmesi için resmî kimlik politikası değişmelidir. Monolitik bir toplumun yaratılmasını hedefleyen resmî kimlik politikasının terk edilmesi ve toplumda kimliksel çoğulculuğu esas alan, farklı kimliklerin dilsel, kültürel, dinsel, sosyal ve politik alanlarda kendilerini ifade etmesine izin veren yeni bir anlayışın benimsenmesi lazımdır. Bu da devletin spesifik bir kimliğin sahibi ve koruyucusu olmasını değil, devletin vatandaşlarının hak ve özgürlüklerine saygı göstermesini gerektirmektedir.

Aleviler ve Din Özgürlüğü

Ülkemizin çok ciddi bir din özgürlüğü sorunu vardır. Devletin dinî hayatı yönetme ve kontrol etme tutkusundan vazgeçmemesi, birçok inanç grubunu mağdur duruma getirmektedir. Aleviler başta olmak üzere dindarların, Gayri Müslimlerin, dinî cemaatlerin kısacası bütün toplum kesimlerinin din özgürlüğüne dair talepleri maksimum düzeyde karşılanmalıdır. Aleviler, geçmişte ezildikleri ve baskıya uğradıkları için değil, hak ettikleri bütün özgürlüklere sahip olmalıdırlar. Alevilerin din özgürlüğüne dair taleplerini bir imtiyaz isteme olarak algılamak doğru değildir. Aleviler de laikliğin garantisi şeklinde kendilerini avutmaktan vazgeçmeli, din özgürlüğü ve insan hakları alanlarındaki taleplerini etkileyici ve ikna edici bir şekilde gündeme getirmelidirler. Aleviler, Sünnilere karşıtlık temelinde laikrasinin koruyuculuğuna soyunmak yerine din özgürlüğü ve çoğulculuğu esas alan bir laiklik anlayışını savunmaları, din özgürlüğü ve kimlik hakları talepleriyle daha uyumlu olacaktır.

Alevilerin talepleri nedir sorusunun cevabı bir sır değildir. Alevî kesimleri, hak ve özgürlük taleplerini her fırsatta gündeme getirmektedirler. Aleviler ne istiyor sorusuna, Aleviler, kimliklerinin siyasî ve sosyal açıdan tanınmasını, kimliklerinin hak ve özgürlüklerle donatılmasını istiyorlar şeklinde cevap vermek mümkündür. Aleviler,

devletten kendilerini Sünnîlere eşit, ama onlardan farklı bir dinî grup olarak tanımlarını istiyor. Zorunlu din dersleri, cem evlerinin statüsü ve Diyanet'in konumu gibi temel konularda Alevîlerin dile getirdiği talepleri, Alevî kimliğini hak ve özgürlükle donatma arzusunun tezahürleri olarak değerlendirebiliriz. Alevîlerin taleplerini listelemek yerine Alevîlerin taleplerinin arka planını anlamının çok önemli olduğunu düşünüyorum. Spesifik taleplerle ilgili çok tartışma yapılmasına rağmen o talebin arkasının nasıl okunması gerektiği konusu üzerinde ciddiyetle pek durulmamaktadır. Ben Alevî taleplerinin arka planıyla ilgili şu noktaların altını çizmek istiyorum.

Tarih, Alevîler için dünde kalmış, olmuş bitmiş bir şey değildir. Alevîler, tarihte yaşadıkları baskı, inkâr ve katliamları unutmüş değildirlere. Geçmişte yaşananlar, Alevîlerin bugün birçok konuya olan yaklaşımının belirlenmesinde etkili olmaktadır. Alevîlerin İslam ve laiklik algıları köklü bir şekilde tarihsel tecrübelerinden etkilenmiş bulunmaktadır. Tarihte yaşanan acılar etkisiyle Alevîler, resmî laisizme bile bir daha o acıların yaşanmayacağına garantisini olarak sarılabilmekte, tekke ve dergahlarının kapatılmasına bile sırf bu yüzden sessiz kalmayı tercih etmektedirler. Alevîler, Alevî tekke ve dergahlarının kapatılmasını hak ve özgürlüklerinin bir ihlâli olarak değerlendirmek yerine, yeni yönetimin Alevî-Bektaşî olduğu yanlışlığıyla mevcut durumu içselleştirme yoluna gitmişlerdir.¹⁴ Geçmişte yaşananlar, Alevîlerin, Alevîlik ve İslam arasında bir psikolojik mesafe koymalarına neden olmuştur. Alevîlerin kolektif bilinçaltı, İslam kavramına karşı uzak olmasa bile çok mesafelidir. Alevîleri CHP yandaşlığı ile suçlamak ya da onları İslam'dan uzak kalmakla eleştirmek kolaydır, ancak tarihin acılı tecrübelerinin Alevî bilincini nasıl şekillendirdiğini anlamak ise kolay değildir.

Alevîlerin iç dünyalarında temel psikolojik durumun korku olduğu görülmektedir. Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde meydana gelen katliam ve saldırılar, Alevîleri hep yaşam hakları ve can güvenlikleri konusunda bir korku yaşamalarına neden olmuştur. Alevîler, kendi canları konusunda korku duydukları gibi, kendi Alevî kimlikleri konusunda da korku içindedirler. Devletin resmî teolojisi durumunda olan devletleştirilmiş Sünnî İslam tarafından asimile edilmek korkusu, Alevîlerin temel korkusudur. Alevî köylerine cami yapılması, zorunlu din dersleri ve Diyanet kurumuna gösterilen tepkinin arkasında hep bu korku vardır. Diyanet İşleri Başkanlığının, her fırsatta Alevîliğe müdahale etmesi, Alevîlerin can ve kimlik korkularını derinleştirmektedir. Bir din ve vicdan özgürlüğü ihlâli olmasına rağmen, Alevî köylerine hiçbir talep olmamasına rağmen cami yapılması girişimlerine gösterilen tepkiler, Alevîlerin asimilasyon korkusunu açığa çıkarmaktadır.

Alevîliği İslam'ı kullanarak resmî din anlayışına benzeştirmeye çalışmak doğru değildir. Alevîlik ve Sünnîlikten önce Müslüman olmanın esas olduğu şeklindeki

¹⁴ A.Yıldırım, 'Alevîlerin Siyasal Yönelimleri,' içinde F.Kılıç, T.Bülbül, (Ed.), *2. Uluslar arası Türk Kültür Evreninde Alevîlik ve Bektaşîlik Bilgi Şöleni*, cilt. I, Ankara : Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, 2007, s. 67.

dinî birlik söylemi, homjenleştirmeye hizmet etmektedir.¹⁵ Bu söylemin ve İslam-Alevilik ikilemi bağlamında sergilenen teolojik bir dayatmanın Alevîlerin hak ve özgürlük taleplerinin gerçekleştirilmesine hiçbir katkısı bulunmamaktadır. Alevîler dâhil hiçbir inanç grubu birbirine benzeşmek zorunda değildir. Birbirimize benze-meyi istemek yerine farklılıklarımızı kabul etmeli ve farklılıkların önemsizleştirilmesine ve geri plana itilmesine karşı çıkmalıyız.

Neler Yapmalı?

Alevîliği, Diyanet gibi kötü bir modelin bir parçası yaparak Alevî sorununun çö-züleceğini düşünmek bir yanılgıdır. Dedelere ve zakirlere maaş bağlanması, Alevî klasiklerinin Diyanet tarafından basılması Alevîlerin talep ettiği icraatlar değildirler. Alevîleri olduğu gibi kabul etmek, onların taleplerini olduğu gibi kabul etmek ve onları kendimize benzetmeye çalışmadan onların yanında olmak lazımdır. Bu bağ-lamda Alevî sorununun çözümüne dair yapılacakları şu şekilde ifade edebiliriz:

Nüfus cüzdanlarındaki din hanesinin kaldırılması,

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersleri'nin seçmeli hâle getirilmesi,

Alevîlerin, Alevî adını kullanarak her türlü örgütlenmeyi yapabilmelerinin sağ-lanması,

Cem evlerinin ibadethane statüsünün resmen tanınması. Cem evi, Alevî kimli-ğinin, kültürünün ve inancının sembolü durumundadır. Cem evlerinin ibadethane olarak kabul edilmesi, Alevî talepleri içinde merkezî bir yere sahiptir. Aslında tüm inançlara ait ibadethanelerin statüsü aynı olmalıdır.

Madımak katliamı gibi bir vahşetin gelecekte tekrar etmemesi için, ırkçılığa, fana-tizme, ayırmıcılığa ve çatışmaya karşı insanî duyarlılığın sembolü olacak şekilde Madı-mak Otelî'nin İnsan Hakları Araştırmaları Merkezi ve kütüphanesine dönüştürülmesi.

Dersim'de Pir Sultan Abdal Üniversitesi ve Hacı Bektaş'ta Hacı Bektaş Veli Üniversiteleri'nin kurulması. Bu üniversitelerde, özellikle Alevî kültürü üzerine araş-tırmalar yapılmalı ve bu konuda uzman Aleviyolojistler yetiştirilmeli, Alevî çalışma-larının Aleviyoloji şeklinde akademik bir disiplin olarak gelişmesi sağlanmalıdır.

Diyanet, ideolojik olarak çalışan bir kurum olmaktan çıkarılmalıdır. Diyanet, tek-nik olarak çalışan bir kuruma dönüştürülmelidir. Diyanet, değişik dinî gruplar ara-sında koordinasyonu sağlayan bir üst kurul işlevine sahip olmalıdır.

Alevîler, din adamlarını yetiştirmeleri ve çocuklarına Alevî öğretisini öğretmeleri için Alevî akademileri ve enstitüleri gibi kuruluşlar kurmalıdırlar. Bu konuda hiçbir yasal engel olmamalıdır.

¹⁵ Fiğlalı, *Türkiye'de Alevilik-Bektaşılık*, ss. 392-393.

Alevîlik, sadece din derslerinde değil, felsefe, tarih, edebiyat ve sosyoloji derslerinde de değişik açılardan ele alınmalıdır.

Alevîlerin oturduğu yerleşim birimlerine talep olmaksızın cami kurmak gibi müdahale niteliğindeki girişimlerden kaçınılmalı ve Diyanet hiçbir şekilde Alevîliğe müdahale etmemelidir.

Hacı Bektaş Dergahı başta olmak üzere bütün dergâh ve tekkelerin yönetimi Alevîlere verilmeli, Alevî vakıflarına ait mallar iade edilmelidir.

Sonuç

Alevîlik gibi sahici bir insanî soruna yaklaşımda bulunurken, köklerimiz aynı, dallar farklı gibi benzetmelerle farklılıklarımızı önemsiz ve gereksiz gösteren bakış açısı terk edilmelidir. Farklılıklarımızı önemsemeli, değer vermeli hatta kutsamalıyız, çünkü bizi biz yapan farklılıklarımızdır. Farklılıklarımızdan dolayı, daha fazla hak ve özgürlük talebinde bulunuyoruz. Sorun, köklerin aynı, dalların ayrı olması değildir. Alevîlerin farklı olma hakları ve özgürlükleri vardır. Alevî ve Sünnîleri birbirine benzeştirmek çözüm değil, sorundur. Sorulması gereken doğru soru şudur: Kendi inanç farklılıklarını koruyarak Alevîlerin hukuk ve özgürlük içinde diğer sosyal gruplarla bir arada yaşaması için neler yapılmalıdır? Günün sorusu budur ve bu sorunun yapay tartışmalarla karartılmaması gerekmektedir.